

УДК 355.424.3-051: 003.295.1]: 929 Ђорђевић Д. Ц.
821.163.41-94

ДИМИТРИЈЕ Ц. ЂОРЂЕВИЋ УСПОМЕНЕ НА ПРВЕ ДАНА У ОСЛОБОЂЕНОМ НИШУ

Димитрије Ц. Ђорђевић био је члан породице чији је родоначелник био Карађорђевој војвода Чолак-Анта Симеуновић, а један од последњих припадника - његова сестричина Љубица Марић, светски познати композитор и академик САНУ.

Рођен је у Пожаревцу 1861. године. Са четрнаест година и неколико месеци постаје добровољни војни телеграфиста за време српско-турских ратова. И у следећих пет ратова учествује увек као добровољац и телеграфиста штаба Врховне команде српске војске, или као управник курса и школа за војне телеграфисте и радио-телеграфисте.

У мирнодопским условима није тежио напредовањима у каријери, већ у савршавању технике манипулације на Морзевом телеграфском апарату. У томе је достигао апсолутни врхунац. Могао је у исто време да левом руком отправља телеграм на Морзевом тастеру, а десном да испишује телеграм који је преузимао са друге телеграфске линије, што није забележено нигде у свету.

У приватном животу имао је различита интересовања. Вежбао је у првом фискултурном и витешком друштву сликара Стеве Тодоровића, певао је баритон у Певачком друштву *Корнелије Станковић* и дружио се са глумцима и београдским књижевницима Драгомиром Брзаком, Браниславом Нушићем, Јанком Веселиновићем, Милованом Глишићем и Стеваном Сремцем, у ондашњем београдском боемском „Бермудском троуглу“: *Дарданели – Коларац – Позоришна кафана*. Вероватно да је поред њих почео и да пише. Од оснивања *Политике* био је њен сарадник. Његове приче говориле су углавном о старим временима, људима и догађајима. О његовом стилу Живота Ђорђевић, у свом фељтону „*Политика – сведок века*“, каже:

„За Димитрија Ђорђевића то је била прилика да исприча једну од оних лепих прича које није знао само он, али које је само он писао са љубављу, са мало носталгије и нешто радости, умерено“.

Умро је 24. 2. 1941. године, а на Новом гробљу су се од њега опростили: у име *Политике* Гојко Бановић, а у име удружења резервних официра и ратника Душан Шијачки.

УСПОМЕНЕ НА ПРВЕ ДАНЕ У ОСЛОБОЂЕНОМ НИШУ

Текст који је Димитрије Ц. Ђорђевић написао и прочитао на Радио Београду 4. јуна 1929. године. Прекуцан је према оригиналном рукопису, који се чува у ПТТ музеју у Београду. Пренет је без лекторских исправки, како би се очувао оригинални стил и начин употребе граматичких правила из тог доба.

Пре него што, у мислима, будемо ушли са храбром српском војском у ослобођени, горди град Ниш да у њему, у успоменама, проведемо прве дане по његову ослобођењу, вредно је поменути неколико имена оних славних Срба, Нишлија, који су за време турске владавине метули своју главу у торбу, као заклетници, ради ослобођења Ниша и своје потлачене браће.

Као једног од најзаслужнијих и најстаријих радника на просветном пољу у турскоме Нишу, морамо споменути старог учитеља Атанасија Петровића, учитељ Таса, који је рођен 2. јануара 1824. године, а умро пре тридесет година, дочекавши ослобођење нишког, пиротског, врањског и топличког округа. Учитељ Таса је научио писмености многе српске генерације, па и ове заслужне људе за Српство које ћемо овом приликом поменути. Као управитељ српских школа у неослобођеном Нишу, учитељ Таса је био апостол који је проповедао некадашњу славу и величину српскога народа и будио свест код потлаченог Српства.

Био је и анђео чувар српског језика и српске књиге. И зато није било никакво чудо што су агенти Абдурахман-Паше, мутесарифа, управника града Ниша, и агенти Драгана Цанкова свим силама радили да избаце из нишких школа све српске књиге и да уведу бугарске, претећи јавно учитељ Таси да ће га обесити на сред пијаце, ондашње Паша-Џамије, а данашњег Трга Краља Милана, само ако му буду нашли ма и једну једину српску књигу, било у школи, било у његовој кући. А он их је кришом набављао из Србије, у споразуму са митрополитом Михајлом и уз помоћ Кола Рашића, вође нишких завереника. Због тога је учитељ Таса морао крити српске књиге и букваре на врло вешт начин: испод патоса и у зидовима, и школским и своје куће.

Учитељ Таса је своје сину г. Димитрију Петровићу, који данас живи у Нишу као пензионер, оставио своје мемоаре, о којима је у своје време писао и наш историк Стојан Новаковић.

Завера Срба Нишлија под вођством Кола Рашића, ради ослобођења испод турског јарма, скована је 1874. године, на три године пре ослобођења Ниша, и у њој су била ова лица: Михаило Божићарац, Ђорђе Блесидес, Коча Митровић, Ђорђе и Милан Станковић, Сотир, Јанко и Дина Стојановић, Ђорђе Милошевић, Петко Митровић, Голуб Мадих, Трајко Живковић, Стојан Ђокић, Дина Мирчић, Младен Миленковић, Пера Чунгуревић и Ђорђе Петровић, сви из Ниша, и Мата Радојковић економ из Сићева, који се једини од њих још и данас налази у животу. Ове заверенике заклео је на верност велики патриота, свештеник нишки Петар Икономовић, у кући Михаила Божићарца.

Поред ових заслужних људи, који су радили на ослобођењу Ниша као заклетни завереници, долазе и ове наше велике патриоте: Тодор Станковић, бивши генерални конзул и српски парламентар за вођење преговора о предаји Ниша концем 1877. године, Настас Настасијевић, такође конзул, Таско Узуновић, трговац, отац садашњег министра г. Николе Т. Узуновића, Петар Баља, Ђорђе Узуновић, Танасије Петровић и други... Таско Узуновић и Петар Баља били су осуђени на смрт од стране турских власти, али су се спасли неким чудом, бегством у Србију.

Нека је слава свима овим заслужним покојницима. А народ, који уме да цени и да признаје јуначка дела својих синова, заслужио је и да их има!

Концем децембра 1877. водила се очајничка борба око Ниша. Цариградским друмом између Алексинца и Ниша ври као у каквом мравињаку. Једни иду овамо, други онамо; једни ка граници, други од ње. Снег је нападао више колена, а од силнога мраза пуца дрво и камен. Па ипак је све у покрету и борби. Јер, српски народ је тада ударао темеље за своју већу државу.

Широким друмом шкрипе волујска кола, покривена ниским арњевима од асуре, а испод њих с времена на време чује се тешки шкргут зуба и потмуло јечање наших рањеника, покривених, по онако јакој зими, са нешто мало сламе и сена, а које са прве болничке етапе сада преносе у оближње болнице.

Око Ниша се воде љуте борбе. Положај за положајем пада у српске руке, све један за другим. И гле, одједном се пронесе радосна вест да је ђенерал Лешјанин са својим храбрим Шумадинцима већ стао Нишу ногом за врат. На други дан Божића паде и Марково Кале, највиша тачка на Горици која доминира Нишом. А 28. децембра, рано у јутро наша пешадија заузе на јуриш и главни редут горички. Тиме је била запечаћена судбина турске нишке посаде. Халил-Паша, командант турске војске и Рашид-Паша, мутесариф, командант града Ниша, затражише примирје и понудише предају. И тада се на бедемима нишке тврђаве весело залепршала наша тробојка, која је заменила црвену турску заставу после читавих 500 година, као и ону белу, истакнуту у знак предаје!

Према закљученој конвенцији о предаји Ниша, Халил и Рашид-Паша предали су нам град и варош са свима топовима, оружјем, муницијом, зградама и осталим државним материјалом. Сви војници положили су оружје, али се нису сматрали као ратни заробљеници, већ су испраћени 29. децембра са свима својим официрима преко ратне зоне на турску територију.

По свима нишким улицама размилео се слободни српски живаљ и једва се пролазило од гомиле наших војника, кола и стоке. Као прве власти, одмах су почеле да дејствују: гарнизонар, начелник војне станице, управник војног магацина и војни телеграф и пошта. У телеграфској турској станици, која се налазила у тврђави, у оној кући у којој је дуго времена била канцеларија моравске дивизијске области, Турци су

нам оставили 20 Морзеових апарата, два Хјузова апарата за међународну европско-индијску радњу, и доста жице и изолатора.

У турској „телеграфани“, како се онда у Нишу звао телеграф, остао је један турски „телеграфџија“, Јерменин православне вере Василије Паскаљевић, који је молио да га примимо у нашу војну телеграфску службу, јер ћемо од њега, вели, као доброг познаваоца ондашњих прилика имати велике користи. И одиста, Паскаљевић је одмах и показао своју вредност. Још истог дана пронашао је и довео једног старог турског чувара телеграфских линија, неког Мустафу Чауша, који је врло добро знао у коме правцу иде која линија из нишке „телеграфане“, и уз припомоћ наших војника убрзо је васпостављена телеграфска веза између Ниша и Алексинца. По тој линији отправљен је први телеграм Књазу Милану у Алексинац. У тој депеши највиђенији нишки грађани изјавили су Књазу своју највећу благодарност за њихово ослобођење од Турака. А чим се по Нишу зачуло да је прорадио телеграф одмах су нагрнули са депешама и официри, и чиновници, и војници, јављајући се својима да су живи и здрави.

Око 10 часова пре подне, 3. јануара 1878. праћен целим штабом Врховне Команде и великом свитом официра шумадијског, моравског и тимочког кора, Књаз Милан Обреновић IV, у генералској униформи, на поносном белцу, уз урнебесно клицање раздраганог српског народа, уз снажне звуке војне музике и пуцњаву топова, свечано је улазио у горди град Константина и Немање. У Београд-мали, у којој се данас налази палата Жупаније, муслиманско покорно становништво коме је Књаз загарантовао неповредивост имања, части и живота, очекивало је Књазу смирено и скрштених руку. А кад их је Књаз у свечаном походу поздравио руком, они попадаше ничице по земљи и почеше да теменишу у знак покорности и поданичке оданости.

А српско ослобођено становништво непрестано је клицало и поздрављало Књазу, официре и војску. Ђаци основних школа отпевали су том приликом једну патриотску песму, коју је нарочито за ову свечану прилику срочио учитељ Таса, и која почиње овим речима:

„Ој ти Нишу, бели Нишу,
У теб' паше више нема!..“

И тога дана било је велико народно весеље.

Падом Ниша била су одшкринута врата за улазак храбре српске војске у Стару Србију.

У времену свога ослобођења, пре педесет и две године, стари Ниш је, наравно, изгледао сасвим друкчије него што је данас. Уместо оних трошних турских кућа и дућана са ћепенцима, данас се виде солидне зграде и палате, и дућани са модерним изложима. Уместо старог дрвеног и трошног моста на Нишави, између тврђаве и вароши, данас се уздиже величанствени мост гвоздене конструкције.

Слика старога Ниша из 1877. године, коју нам је кроз толики низ година сачувао г. Сотир Недељковић, јасно и прегледно нам показује онај стари дрвени мост на тумбасима, на коме су и лево и десно постојали дугачки редови турских трошних дућана са ћепенцима, у којима су продаване леблебије, шећерлеме, рахат-локум, ћетен алва, баклава, кадаиф, дуван, ћибрит и шта ти ја знам.

Иза моста се јасно види велика Паша-Џамија, око које је било турско гробље са каменим споменицима, и која је мало доцније срушена, гробље поравнано и околина прокрчена, да место свега тога буде данашњи Трг Краља Милана, на коме је месту прошле године освећен камен темељац за споменик свима изгинулим Србима за ослобођење Ниша. А иза Паша-Џамије, близу подножја Горице, лепо се види и

нишка Саборна црква са којом се Нишлије поносе, јер је сматрају као највећу цркву на целом Балкану. Десно од моста види се некадашња јеврејска школа, у неколико заклоњена оном великом тополом. А иза моста, низ Нишаву су се тада даноноћно окретала дрвена бурад у којима су штављене коже. С леве стране Нишаве, до самога моста је дуго година била једна воденица, а испод моста, до самог каменог тумбаса, постојала је на самој води једна кафана са отвореном терасом, коју су запљускивали ладни таласи Нишаве.

Та необична кафана носила је име „Бејкус“, и у њој се често лумповало до саме зоре и проводиле пријатне летње вечери. На отвореном теферичу често је свирала турска музика са зурлама и гочевима, и играли су витки чочеци. И као сад да гледам једног лепог, младог поручника из Књажеве Гарде, који је имао гргураву косу, и који је умео фино да лумпује. Кад се он развесели треба га само гледати и уживати у њему. Лепа Челебија, турска Циганка, чувени чочек или ченгија са заносним осмехом и са даирама у руци, као змија се увијала око лепог поручника, управо као Борина Коштана око Митка Мераклије! А раздрагани поручник падне у кара-севдах и Челебија лепи све жуте дукате на чело!

Тај поручник је сада пуковник у пензији и данас је још, Бога молећи, жив и здрав. Сада само уздише за својом златном младошћу, сећајући се радо ових срећних дана.

Првих дана у ослобођеном Нишу владао је прави турски дух. Нарочито у женском свету. Девојке, на пример, нису смеле на улици да сачекају непознате људе или младиће да им се приближе, када би изашле на улицу испред свога капицика. Кад младићи у пролазу дођу близо њих, оне кидну у двориште ограђено високим зидом, залупе за собом капију и, звиркајући кроз кључаоницу или какву пукотину на капицику или огради, чекају да пролазници мало измакну па да се опет појаве на улици и да гледају за њима. То им је тако остало још из турског доба, јер је било врло опасно када Турци смотре какву хришћанску лепотицу. Тада је може врло лако снаћи каква отмица, па и харем.

Шетајући једног дана Муфтијским сокаком нас три добра друга, кад смо дошли близу једне куће испред које су стајале две сестре, оне киднуше испред самог нашег носа и за собом залупише капицик.

„Турци ли смо ми, шта ли смо?! - љутито рече један од мојих другова – Што беже од нас као каква дивљач! Или можда ми изгледамо као каква страшила у пољу?!.. Него знате шта? Сад ћу је њих научити да више од нас не беже. Хајд’мо код њихове куће да се прво упознамо са мамицом, па ће онда већ ићи лакше да се и са њима брзо упознамо. Шта то значи, бежати од своје браће, од својих ослободилаца?!.. Напред замном!“

И ми несвесно пођосмо за њим.

У тој кући становала је госпа Василија, удова једног трговца, са своје две лепе кћери. Кад уђосмо у двориште, сестре вриснуше и пренеражено улетеше у кућу брзо као стрела. А ми, лагано, за њима. Мој друг сасвим слободно трипут куцну на врата.

„Улегај!“- зачу се енергичан одговор госпа Василијин. Ми уђосмо.

„Добар дан, госпођо. Јесте ли ради гостима?“

„Ако је сас час’, ради смо!“

„Сас час’, госпођо! Сас час’. Ми смо ваша браћа. Телеграфције смо по занату. И ми имамо мајку и сестре, па смо ради да се са Вама упознамо из жеље за нашом фамилијом. Па како сте, живо-здрово?“

„Сполает на Господа, ето ви како сте? - благо рече госпа Василија - Извол’те, седите на миндерл’к, а ја с’г ћу се врнем. Опрошћавајте.“

После кратког времена госпа Василија се враћа са обема кћерима, које нам је представила:

„Ово је моја Мариола, старија ћерка, ова друга је Параскева, а Кева гу викамо“.

„Особито нам је мило, госпођо!“ И тада се и ми представисмо девојкама.

Девојке су на себи имале шарене шалваре, кратко јелече, жуте чарапе, дрвене нануле, а око главе су везале кратку шамију, или „чевре“ како кажу Нишлике. Њихове смеђе косе спуштаху се низ леђа у две дуге плетенице. И оне нам стидљиво приђоше, пружише руку и упиташе нас, гледајући у патос:

„Како сте? Што работите?“

„Хвала Богу, госпођице, добро смо, а како сте ви?“

„Арно, убаво смо. Па још како сте?“

„Хвала Богу!“

„А каву, пијете ли?“

„Пијемо“.

„С’г ће се скува кава. А сестре, имате ли?“

„Имамо сваки по две-три.“

„А оне, све ли носе а ла Франка?“

„Све.“

„Ми си још носимо а ла Турка. Здравље од Господа Бога, и ми ћемо скоро да носимо а ла Франка. С’г је наступила Србија, Србија-слободија, и више немамо од чег’ да се плашимо.“

У томе се појави на вратима једна њихова другарица, кад нас виде зину од чуда.

„’Оди, ’оди поближе, не се плаши и не се срамуј, де-де! Ово су наша браћа, наши ослободитељи, телеграфџије су у телеграфану на куде кале. И они имају сестре како нас, и све си оне носе а ла Франко.“

И тада нас представи својој другарици, која после тога убрзо некуд отпирла, и после кратког времена доведе још три своје другарице. И тако се брзо ослободише, не плашећи се више од нас.

„Кава је готова, извол’те ко како воли, на филџан са зарфови, или на шољу сас дршку.“

Пописмо каву, испричасмо ми како женске живе у слободној Србији, и учтиво се опростисмо, прво са госпа Василијом, а после са свима девојкама.

„Па извол’те опет код нас у визиту. Скоро ће да наступи и Бела Недеља. А љуљају ли се девојке и код вас?“

„Та још како се љуљају. Свака кућа која има неко дрво о Белој Недељи направи љуљашку, па се онда љуља и старо и младо.“

„И код нас. Љуљају ли се због онија караконцуле, што ги викају вештице?“

„И код нас то тако тумаче!“

„Је л’ да вас не поапе?“

„Јесте, али ми тад само раширимо руке, па нам не могу ништа!“

„Па... извол’те си опет на куде нас...“

„Хвала лепо, доћи ћемо.“

И тако се оне Нишлике, плашљиве из првих дана по ослобођењу, убрзо еманциповаше.

Први начелник округа нишког био је Коста Павловић. То је био човек пун такта, правичан, приступачан и према сваком предусретљив. Због тих својих лепих особина убрзо је стекао велике симпатије и поштовање, не само код Срба већ и код Турака и Јевреја.

Покојни Јован Авакумовић, бивши председник Министарства, баш пред саму прославу педесетогодишњице ослобођења Ниша, кад смо пре две године говорили о Кости Павловићу, испричао ми је ово:

„Ја сам тада био начелник полицијског одељења Министарства унутрашњих дела, и мене зовну мој министар Радивоје Милојковић, па ми рече: - Јоцо! Хоћу да ми изабереш у сва четири новоослобођена округа најбоље људе, и за окружне и среске начелнике и за писаре и практиканте. Такви ми људи требају за нове крајеве. - И мој избор пао је на Косту.“

Колико је начелник Павловић био омиљен код Нишлија види се из овог случаја. Њему су се пријавили неколико младића, трговачких и занатлиских синова, да му као добровољци бесплатно послуже у полицијској служби: да носе позиве по вароши, јер они познају људе, да носе пошту, и да увек по један од њих прати начелника кад изађе у варош. А за све то траже само право ношења војничке униформе са црвеним еполетама и качкетом са црвеним обручем, које ће они набавити о свом трошку. Жеља им је била испуњена, а Нишлике да полуде за њиховом униформом и црвеним еполетама!

Колико су Нишлике тада волеле војничку униформу, види се из тога што су се њих неколико, у прво време, удале за наше жандарме, који су на еполетама имали, у жутоме блеху, изрезано слово **Ж**.

„И ја се удадо' за капетана!“- хвалиле су се те Нишлике, незнајући прави њихов чин!

Прве две године по ослобођењу, у Нишу је владала велика јевтиноћа. Стан са прањем рубља плаћали смо по 15-20 гроша месечно. А храну код газда Тасе Мутавције по 150 гроша, или петнаест динара на месец. Вино по кућама продавано је по 10 пара динарских, а по каванама мало скупље, по 15, а највише по 20 пара динарских! И то ока, молим Вас, ока а не литар! И када нас неколико певача, који смо у своје време образовали прву нишку певачку дружину после Косова, лумпујемо по целу ноћ пијући најбоље вино, сифоне соде, кафе и једући пастрме и кобасице грејане на роштиљу, и шта ти ја знам, и кад све то пред зору платимо у ревени, на сваког дође да плати читавих три гроша и тријест пара!

Ову јевтиноћу уграбио је и Стеван Сремац, кад је био постављен за предавача нишке гимназије. И он је неко време био са нама на косту код Тасе Мутавције, како је говорио: ради регреса! Код Тасе су у то време често долазили и Живко јорганџија, доцнији Ивко Калча и Смук, сви из „Ивкове славе“! А газда Таса је био необично добар човек, који нам је понекад поверавао и цео свој подрум! Кад се код њега понекад развеселимо после вечере и почнемо да певамо, па он оцени да ћемо остати до зоре, а њему се придрема, као сваком старом човеку, он нам приђе учтиво са кључем од подрума у руци и, да нас не би увредио, снисходљиво нам каже:

„Еве ви, господо, кључ од подрума, па си сами точите вино колико год милујете. Само ћу ве лепо молим да писујете колико сте наточили од онуј бачву у ћошак, где је комињак сас мајку из ћурлинско, а колико из оно буре до врата, где је оточено бело вино из горичко. А Бог ви, а душа ви, писујте си поштено, па ће ми све платите на конач месец, кад примите плаћу!“

„Мени, газда Тасо, дајте кључеве од раја!“ – весело узвикује Илија Јанковић, практикант начелства нишког, и газда Таса му свечано предаје, као турски паша Књазу Михаилу кључеве од београдске тврђаве!

Такво ми време ти данас дај!

Први састанак Народне скупштине у Нишу, био је 21. новембра 1878. године у 10 часова пре подне, у основној школи до Саборне цркве. Водицу је осветио нишки митрополит деда-Виктор. За нишког посланика је изабран Коле Рашић, познати борац за Српство. Ова пажња ослобођеним крајевима учинила је леп утисак на народ.

Како у томе времену није било удобних хотела, виђеније Нишлије су примиле у своју кућу виђеније особе као своје госте. Тако, на пример, Јован Ристић, председник Министарства, становао је у кући Чохацићевој, Радивоје Милојковић у кући Хаџипешићевој, а остали министри такође код виђенијих трговаца, који су се за време Турака звали чорбацијама.

Према ондашњем уставу, народних и владиних посланика тада је било свега 169. У опозицији је било тачно 40 посланика, међу којима је био и Никола Пашић. Био је редак случај изостанка са седнице каквог члана владе. А и посланици нису изостајали без велике нужде. Као најбољи говорник од стране владе важио је у то доба Владимир Јовановић, министар финансија, отац г. Слободана Јовановића, професора и председника Академије наука, а од стране опозиције поп Марко Петровић из Бранковине, отац г. Косте Петровића, рачуноиспитача Главне контроле.

Ослобођеним Нишлијама од Турака, у то доба није никако ишло у главу: Како сме један обичан сељак, у гуњцу, чакширама и опанцима, као на пример Адам Богосављевић, Ранко Тајсић и други, онако јетко да креше министру у брк и да цео тај резил'к донесу још и новине, и да све то чита и цео свет?!

И тада је било бурних седница.

Сећам се једне, кад је била начелна дебата закона о штампи, кад је министар унутрашњих дела био Јаков Туцаковић, човек старога кова. Тада се била дигла и Скупштини паклена ларма. Ранко Тајсић пришао је министарском столу и са стегнутом песницом испред носа министра Туцаковића, говорио му је о слободној штампи у Енглеској оним својим високим гласом, који се увек чуо.

„Море, батали бре Ранко! – одговара му Туцаковић у иронији – Нити сте ви Енглези, нити сам ја Гледстон! Гледај ти своја посла!“

Случај је хтео да и ја добро запамтим министра Туцаковића. Ствар је била у овоме: Нас пет-шест другога, добрих певача, били смо пошли из једне кафане у другу око 10 сати увече. Те ноћи био је страшан мраз са маглом. За нашу несрећу, сретете нас један виршлер, са зембилом пуним виршли и казаном за кување, баш испред двокатнице, у којој је становао министар Туцаковић, и љубазно нас понудио виршлама са реном.

„Кувај двајест пари!“ – викну му један мој друг.

И док је виршлер стругао рен са двајест пари, један мој друг, коме је био умро отац пре десетину дана, као добар његов син сети се смрти очеве у ноћном походу кроз Ниш, а онда рече:

„Ајде да отпевамо мој покојном оцу једно „Свјати Боже“ и „Вјечнаја памјат“!“

Ми то учинисмо као запета пушка, и то онако, из све снаге, по оној зими и магли. Кад смо били већ при крају, одједном се нагло отворише прозори на спрату, и на њима се указа бела силуета Јована Туцаковића. И он, ваљада мислећи да ми њему приређујемо ову серенаду, љутито узвикну:

„Пре ћу ја вама да отпевам те погребне песме него ви мени, мангупчине једне! Сад ћу ја вама показати коме ви то певате!“

Као да смо били попарени оном врућом водом из виршлерског казана, сви киднусмо са тога места у највећем трку, а за нама се био спустио виршлер, дерући се колико га грло носи:

„Извол'те господо, извол'те, готове су. Шта ћу ја са куваним виршлама?!“

„Море батали! – добацује му један мој друг – Какве виршле, какви бакрачи!“

И ми се изгубисмо у магли и спасосмо се беде невидовне!

Први бал после ослобођења Ниша приредила је нишка општина у оној истој сали основне школе у којој су доцније држане седнице Народне скупштине.

Да би дошли у што ближи међусобни додир и веће познанство са нишким грађанством, на тај први бал позвате су породице из разних друштвених слојева, и оне су се томе позиву радо одазвале. Многе од њих посетиле су овај бал у оној истој тоалети, у којој проводе живот у кући преко целог дана. Неке Нишлике дошле су у дрвеним нанулама, неке у папучама. Неке су донеле у бошчи пиле, погачу, сир, лукац, чутуру вина, тестиче с водом, да једу и пију кад огладне после пола ноћи. А њих две-три донеле су и мало дете на сиси.

О том првом нишком балу дуго се препричавало. Међутим, данас то није никакво чудо. То се десило пре 52 године, одмах по ослобођењу од Турака, кад се није много знало о балским прописима. Данас се зна, на пример, да у неким већим центрима у Европи, у радничком свету, мајке доносе своју децу на сиси, те их предају гардероберки на чување, и то под нумером. Детету пришпендују артијицу са нумером на капицу, а такву исту нумеру даду и мајци. И онда све иде лако и својим редом, а деца се не могу променити. А ако се деси потреба да мајка дође код детета, онда гардероберка упадне у салу за играње и повиче:

„Дете, нумера та и та, нешто је учинило и много се дере, нека одмах дође његова мајка!“

А Нишлике нису давале своју децу у гардеробу.

Са ове прве забаве многе Нишлије и Нишлике однеле су лепе успомене, а неки су се, богами, нашли увређени због валцера и цепил-полки, које су играли неколико пари наших дошљака. Нишлијама и Нишликама старога кова, који дотле нису имали прилике да виде „немачке игре“, како их многи зваху, никако није ишло у главу како сме један младић да обухвати девојку руком око појаса, а девојка да мете младићу руку на раме, па да се тако окрећу по сали и једно другом заврћу мозак. Видећи ово чудо, један стари Нишлија узвикнуо је својој жени:

„Спреси се побрго да си идемо на куде дом. Видиш ли шта се то работи пред наше очи, без икаки стид и срам!“

А мени сад, после педесет и две године од тога доба, паде на памет ова мисао:

Боже мој, како се мењају времена! Нишке девојчице у то време посматрале су страшним очима ове „безобразне игре“, иако су момци и девојке били једно од другог у пристојној даљини, можда и читавих пола метара, а те исте девојчице, које су постале старемајке, равнодушно данас посматрају своје унуке кад играју танго или фокстрот, када се у игри од два тела направи само једно тело са две главе и четири ноге!

Тако је онда било, а данас је све друкчије...

Димитрије Ц. Ђорђевић